

Leteći pilav ili hrana kao tekst (III)

Gradovi čišći od prirode?!

Preživljavanje - tačnije rečeno upornost verovanja vezanih za plodove - sve do danas daje odličnu priliku da se zamislimo nad sopstvenim običajima i navikama i da vidimo koliko je kulture upisano u ono što smatramo svakodnevnim

Piše: **Svetlana Slapšak**

ZOVA: Ovaj skromni grm koji se može razviti u ogromno drvo, i koji srećemo baš posvuda od maja do juna, ne uživa pažnju koju bi morao. Nije romantičan, kao jorgovan, još manje tako mirisav, u vrtu je više slučajnost koju trpimo nego planski zasađeno i uistinu željeno drvo. Zova raste uz puteve, pruge, na zaboravljenim zemljištima, na ruševinama. Prija joj blaga klima, ali podnosi zime, i zato su za nju idealni pojasi Mediterana i centralne Evrope, Severna Amerika sa Kanadom, dobar deo Južne Amerike, Kina, pa i Australija - inače jedno od retkih područja u kojima se zova gaji kao važna, komercijalno upotrebljiva kultura. Zova se obično gaji zbog plodova, koji stižu u kasno leto: ima ih u svim bojama, od bele, preko žute i crvene, sve do crne koja prevladuje u Evropi. Cvetovi su isto u širokoj upotrebi, kod onih koji poznaju biljke i njihovu tradicionalnu upotrebu. Drvo zove se upotrebljava u izradi duvačkih instrumenata, posebno frula. Konačno, na zovinom drvu najradije rastu gljive koje zbog tvrdoće odlično služe kao kremen za vatru. No i pored svoje velike upotrebljivosti, zova nije drvo koje volimo ili mu se divimo, kao hrast ili bor - premda je njihova upotreba izrazito ograničena, zapravo ništavna u poređenju sa zovom.

Razlog za prezir zove je u njejoj dalekoj i pomalo mračnoj prošlosti. Zova je naime prava senovita biljka, povezana sa magijom, demonskim bićima, svim vrstama lečenja, verovanjima ogromnog raspona. Ako tražimo

najupotrebljiviju, najšire prime-njivanu, i u najviše evropskih kul-tura prisutnu biljku, onda je to izvesno zova: bila je sveto drvo starih Saksonaca, mnogih keltskih plemena, Roma, Srba, i još

ka morala da se preda bogu smrti i podzemlja, ali je dobila dozvolu da pola godine provodi sa majkom - i to je doba cvetanja i plodnosti. Priča u potpunosti odgovara antičkoj grčkoj mitološkoj

mnogih drugih. Od raznih verovanja i folkloernih priča oblikovala se u novije vreme i posebno u anglo-američkom svetu Zovamajka, odsev Velike boginje, literarnih uzora, posebno romantične poezije, i njejeđz mitologije. Ova zaštitnica prirode i života obitava u zovinom drvetu, kao antičke šumske nimfe - drijade. To je možda u vezi sa antičkim pripisivanjem zove boginji Afroditu, koja se brinula za ljubav kao osnovu plodnosti.

Dvostruka priroda zove u kulturi ima dvojni znak - života i smrti. Neke saksonske legende povezuju ženske boginje zove, majku i kćerku: navodno je kćer-

Razlog za prezir zove je u njejoj dalekoj i pomalo mračnoj prošlosti. Zova je naime prava senovita biljka, povezana sa magijom, demonskim bićima, svim vrstama lečenja, verovanjima ogromnog raspona

O autorici

Svetlana Slapšak, rođena u Beogradu, redovna je profesorka i dekanesa postdiplomske škole za humanistiku ISH u Ljubljani, autorica četrdesetak knjiga i više od 1.000 članaka.

Predavala je u SAD-u i u Evropi. Sfera istraživanja: antičke studije, antropologija, balkanologija, lingvistika, književnost, feminizam.

Svirala i njen zvuk su posebno važni za komuniciranje sa duhovima: u antičkoj Grčkoj su se frule i svirale smatrale "divljim" instrumentom, kojeg se nisu doticala nebeska božanstva

Nema frule do zovine

priči o Demetri i njenoj kćerki Persefoni. Zova je neophodna na svadbi u srpskoj tradiciji, jer osigurava plodnost; krst od zovinog drveta štiti kuću, ljude i životinje u njoj. Zovinu grančicu treba držati u džepu protiv bolesti i napada ili krađe. Sa druge strane, hrišćanski dodatak, obeležen nepoverljivošću prema paganskim verovanjima, jeste da je krst za Hrista bio načinjen od zovinog drveta, i da se Juda obesio o zovu posle Hristove smrti. U Tirolu su na grob postavljali krst od zovinog drveta ako bi zova procvetala, to je bio znak da je duša zadovoljna. Ponegde se jestiva gljiva, koja raste na stablu zove u vlažnom području, zove "Judino uvo". Dvostrukost zove nije samo posledica ukrštenih tradicija i mitologija: ona je i posledica različitih dejstava zove. Spavanje pod zovom, posebno na Ivanju noć, vodi zaspalog u vilinski svet. Ali zova uistinu ima blagu somnifersku funkciju, tako da sanjanje pod njom može dovesti do halucinatornog stanja, ili bar zanimljivih snova. Posebno je u Engleskoj ovo verovanje o vilama i elfovima oko zove i na njoj proizvelo mnogo mistične poezije, ali i dečijih pesama.

Upotreba zove opet priziva verovanje i na njih se oslanja: zovino drvo je izuzetno pogodno za izradu muzičkih instrumenata, posebno frula. Premda u Slovačkoj tvrde da nigde drugde od zove ne prave takve svirale, zova se za tu svrhu upotrebljava posvuda. "Od zove svirala" je stalno mesto u južnoslovenskim bajkama i pesmama. Zovina svirala, naravno, privlači vile i veštice... Veštice su inače mnogo češće u zovama od vila, kada govorimo o verovanjima centralne Evrope. Germanska Frau Hole, ostatak starijih i moćnijih boginja, često obleće oko zove ili na njoj boravi.

Svirala i njen zvuk su posebno

važni za komuniciranje sa duhovima: u antičkoj Grčkoj su se frule i svirale smatrale "divljim" instrumentom, kojeg se nisu doticala nebeska božanstva. Tako akustički aspekt zovinog delovanja nadmašuje sve ostale biljke. Zovina svirala je, po magiji analogije, instrument koji privlači vile, veštice, elfove, patuljke i demone svih vrsta. U jednoj južnoslovenskoj bajci koja čuva uspomenu na rimsko doba, pastir "otkrije" frulu da car Trajan ima kozje uši: onda u strahu zakopa frulu, ali iz nje

kom zovinog cveta, mora da se venča u roku od godinu dana - pa je stavljanje zovinog cveta u piće postalo neka vrsta svakodnevnog bele magije. Zovino vino se iznenada ponovo pojavilo u doba "dece cveća" i nalazimo ga u mnogo pesama iz šezdesetih i sedamdesetih godina.

U genijalnoj komediji *Arsenik i stare čipke* američkog pisca Džozefa Keselringa iz 1939. (adaptiranoj u isto tako genijalnom filmu Frenka Kapre 1944., sa Kerijem Grantom), dve lude stare tetice

Demetra i Persefona: Doba cvetanja i plodnosti

izraste zovino drvo, i nanovo napravljena frula naravno otpeva istinu o carskim ušima... Motiv čarobne frule, kojoj deca ili odrasli ne mogu odoleti, nalazimo u bajkama i u Mocartovoj "pevačkoj igri" *Čarobna frula*.

Praktična upotreba zove, drveta, gljiva na drvetu, grančica, cveta i ploda je naprosto neverovatna. Cela biljna apoteka mogla bi se napuniti zovinim proizvodima. Zovina voda, pravljena od cvetova, poznato je staro kozmetičko sredstvo za umivanje; moderna kozmetika koristi zovu u bezbroj kremova, želova za podočnjake, losiona. Zovini čaj od sušenog cveća pomaže pri glavobolji, kao preventiva protiv gripa, protiv artritisa, za nervozan stomak; zovine bobice su osnova za zdrave marmelade, sušene se upotrebljavaju kao začini i za čaj; zovini cvet u svežem stanju se peče u testu za palačinke, od njega se prave šabesa, sirup za šabesu, liker i vino, koje je posebno važno u zavođenju. U viktorskoj Engleskoj se smatralo da par koji je zajedno ispio vino od zove ili pivo sa dodat-

uspavaju milosrdno starce za koje procene da im je dosta života vinom od zove kome je dodati arsenik. Stvar nije besmislena: lišće zove je otrovno i poznati su slučajevi trovanja dece koja su pravila svirale od zovinih grančica.

Skromna i danas nepriznata, zova raste posvuda i ne zahteva ništa. Kada je vidim na ruševinama bosanskih kuća koje do danas nisu obnovljene i nikada neće biti, čini mi se da rastu kao nadgrobni spomenici, da se ne zaboravi. Kada je vidim na sunčanom travnjaku u nekoj zemlji gde još nema gladi, njena vesela, vilinska priroda i Mocartova muzika mi počinju vrteti glavu. I premda joj želim sve najbolje i mnogo potomstva, žao mi je što nije više iskorišćena i više prisutna u svakodnevnici. Jer zova je radodarna, prima mnogo ptičjih vrsta, larvi i gusenica i na njoj vrvi od života: pa zašto ne bi i u tome opštem majskom veselju bilo i ljudi?

PČELE I DEMOKRATIJA: Uloga pčela u očuvanju ljudskog roda je već nekoliko godina svima znani stereotip: ako odumru pče-

le, odumrećemo ne samo mi, ljudi, nego i najveći deo zemaljske flore i faune. Pčele su naime odgovorne za oplodivanje oko 90 odsto vegetacije na planeti. Banalno i dosadno dok se ponavlja, ali je to ipak jedna od onih važnih činjenica života koje sada svi poznaju. Dok pčele, od 2006., nestaju u uglavnom lokalno neobjašnjenim pomorima, ali u prilično jasnim globalnim uslovima monokultura, pesticida, iscrpljenosti tla...

Konačno je postalo jasno da je glavni problem u tome gde pčele žive i neki su došli do originalnog rešenja: ako pčele više ne mogu da se održe u zagađenoj prirodi, onda bi se za njih moglo naći mesta u manje zagađenim gradovima! Ideja uopšte nije nova i ne potiče iz neke posebno ekološke usmerenosti. Izgleda da je prvi gradski pčelar modernoga doba bio Žan Pokton, zaposlen u pariskoj operi Garnije kao majstor za scenske predmete. On je hteo da se pod stare dane bavi pčelarstvom, ali pošto se nešto poremetilo sa njegovim planovima o komadu zemlje izvan Pariza, dobio je dozvolu da svoje pčele naseli na krovu zgrade opere. Njegov med se i danas prodaje međuoperskim suvenirima, ali i u jednoj od najluksuznijih pariskih delikatesa, Fošon. Med ima poseban ukus, jer se u njemu mešaju arome pariskih divljih kestenova, lipa, cveća iz parkova Lixsambur, Monsuri, Bagatel (posebno ruže) i Bulonjske šume.

Pariz izvesno nije "zeleni grad", za razliku od Berlina, koji je evropska prestonica gradskog pčelarstva. Danas u Berlinu radi oko 500 pčelara, a svi su izgledi da će se broj brzo povećavati. U američkim gradovima je pčelarstvo široko rasprostranjeno, ali je razumevanje prostora tako različito od evropskog, da ću ostati samo kod evropskih primera.

Berlinski pčelari su već zauzeli neke od najvažnijih spomenika Berlina – recimo Kuću kultura sveta, sagrađenu sredinom pedesetih godina kao primer avangardne arhitekture i kao zapadni odgovor na monumentalnu arhitekturu istočne Nemačke. Berlinci su je nazvali "trudna ostriga". Posle nekoliko godina slave, kuća je izgubila značaj i delom se urušila 1980. Obnovljena je 1989. i sada ima novi život, predstavljanje svetskih kultura. Posebno su poznati džez-festivali i koncerti. Na vrhu "trudne ostrige" naseljene su pčele, koje uživaju u parkovima

ovoga dela grada. Druga slavna pčelinja mesta su univerzitet Humbolt i berlinska katedrala, oba u bivšem istočnom Berlinu. Jedan od glavnih propagatora berlinskoga pčelarstva, vlasnik univerzitetskog restorana na Humboltu, organizuje gledanje pčela na poslu kroz prozore restorana, probanje meda, besplatno deljenje komada saća za grickanje. Priprema se naseljavanje pčela na vrhu Rajhstaga. Bilo je potrebno naučiti Berlinge da agresivni insekti koji napadaju njihovu hranu i slatka pića nisu pčele, nego ose, kao i da pčele traže pre svega cvetove: konačno, da pčele, srećno izolovane na nekom nedostupnom vrhu u gradu, nisu nikada agresivne.

Povezivanje pčela – pa i osa – i demokratije je veoma staro, još od atinske demokratije. Grčki autori su atinske građane često poređili sa pčelama koje bez prestanka zuje na svim mestima gde se izvodi jedinstveni atinski društveni sistem – neposredna demokratija. Aristofan u komediji *Ose* govori o slučaju opsesivne želje za učestvovanjem u suđenjima kod starijeg atinskoga građanina, koga njegov sin drži u kućnom zatvoru, kako bi ga sprečio da dane provodi po sudovima. Pčele i ose su u simboličkom jedru demokratije i u pozitivnom i u negativnom

Svet zavisi od pčelinog leta

Uloga pčela u očuvanju ljudskoga roda je već nekoliko godina svima znani stereotip: ako odumru pčele, odumrećemo ne samo mi, ljudi, nego i najveći deo zemaljske flore i faune

značenju. Naseljavajući pčele po gradovima – i parlamentima, evropski građani imaju priliku da se povežu sa simboličkim slikama – stalne prisutnosti i stalnog "zujanja", odnosno stalnog dijaloga u demokratiji.

Vratimo se prizemnijim aspektima uzgajanja pčela u gradu. Debata između zemljoradnika, pčelara i uglavnom nevidljivih proizvođača hemikalija do sada nije donela nikakve upotrebljive rezultate: pčele su, kako izgleda, žrtvovane kratkoročnom cilju prodaje hrane, a dugoročni cilj očuvanja planetarne biosfere je skinut sa dnevnoga reda. Ništa novo: kapitalizam brine za generaciju u moći i narednu, već treća generacija ga manje zanima. U ovome slučaju, stvar je naprosto skandalozna, jer je med jedina hrana koja se može očuvati hiljadama, možda i milionima godina. Pa nadajmo se da će arheolozi daleke budućnosti uživati u ukusu koji je jedino preostao od ljudskog eksperimentisanja sa proizvodnjom hrane, posle mnogih milenijuma prehranjivanja nadeonom hranom...

U toj situaciji, mora da nastupi vaninstitucionalna društvena moć: uzgajati pčele na krovu je mnogo lakše i jeftinije nego uzgajati marihuanu u podrumu, a možda i unosnije. Ako bi se zakonodavci okomili na gradske pčelinjake, možda bi im se moglo preporučiti da dozvole i urede uzgoj marihuane, u razumnim količinama. Dolaze još gora vremena, u kojima će uteha biti važna koliko i zdrava hrana. No ako ostanemo vezani samo za pčele, građanska, dakle demokratska inicijativa je važnija od svega. Ako država ne može da zaštiti jednu od najstarijih i najuglednijih socijalnih, kulturnih i proizvodnih niša – recimo u Sloveniji, on-

da građani ostaju odgovorni za očuvanje pčela i pčelarstva. Pomoć gradova bi tu bila nezamjenjiva. Kulturni modeli se menjaju: umesto seoske idile i staraca sa lalama, mladi u gradovima mogu preuzeti posao. Oslikani pčelnjaci sa savremenim motivima? A zašto da ne! Ljubljana je puna torņeva i kupola, vrh parlamenta izgleda idealno, da i ne govorimo o crkvama ili o gradu. Zelenila je dovoljno. Gradova možda nije dovoljno, ali ako pčele po šumama i poljima nastave da umiru ovim ritmom, gradovi će možda ostati još jedino sigurno područje za gajenje pčela. Ako bakterije nastave da ubijaju Evropejce, možda će gradovi biti prinuđeni da postanu proizvođači hrane u krajnje fragmentiranom, individualizovanom razmeru. A u tome velikom prelazu ništa se ne može uraditi bez pčela.

Grad i pčele: takva kombinacija naprosto ne može bez građanske inicijative, saradnje, poštovanja drugoga, dogovaranja, razumnog planiranja, zajedničke koristi. Sve su to odlike demokratije, sistema koji, kako izgleda, više ne može da preživi u tradicionalnim državnim i društvenim

okvirima i koji već duže vremena traži nove oblike i nove prostore. Pčelarstvo je sa druge strane povezano sa mirom, skromnim životom, samostalnošću, dakle sa nekim od važnih odlika evropskog kulturnog imaginarija. Spisak zajedničkih tačaka između gradskog pčelarstva i demokratije je impresivno dug i bogat. Program bi se morao staviti u pogon pre nego što se neko pametan ne seti da ograniči pčelarstvo, da obeshrabri možda već postojeće skrivene gradske pčelare. Vremena nema mnogo: paradoks da je te-

Trebalo je ljude ubediti da su pčele miroljubive

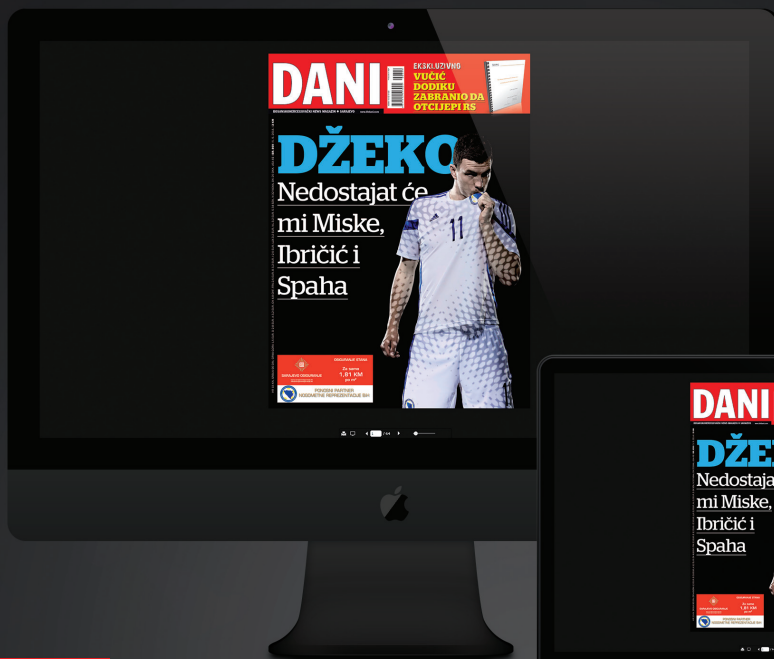
Mora da nastupi vaninstitucionalna društvena moć: uzgajati pčele na krovu je mnogo lakše i jeftinije nego uzgajati marihuanu u podrumu, a možda i unosnije

ritorija grada, upravo najužeg gradskog centra, danas sigurnije zavetište za pčele nego bilo koje zemljoradničko područje, zatrovano najrazličitijim "poboljšanjima" za brzi i što veći rast biljaka koje donose novac. A u domenu prenesenoga značenja, sasvim drugi znaci govore u prilog tome da je krajnji trenutak za usklađenje kolektivno zujanje, uz rad.

(Nastaviće se; knjiga Svetlane Slapšak, iz koje Dani objavljuju nekoliko eseja, objavljena je u biblioteci XX vek)

SUPER SNIŽENJE CIJENA PRETPLATE NA DIGITALNO IZDANJE

misija:Web
WEB PRODUKCIJA

-30%

DANI
BOSANSKOHERCEGOVAČKI NEWS MAGAZIN • SARAJEVO www.bhdani.ba

više informacija na www.bhdani.ba